

STUUR

Rode

Leeuwen

Naar de KAMERS

WETGEVENDE VERKIEZINGEN 1968

O P G E M E R K T

Communautaire spanningen in een 'moeilijk' kiesarrondissement.

De wordingsgeschiedenis van de Rode Leeuwen of de Vlaamse BSP-Federatie Brussel-Halle-Vilvoorde.

Doctoraal proefschrift, VUB, 2006

Ann Mares, wetenschappelijk medewerker VUB-Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel

Met dit proefschrift werd een curieus en geladen onderwerp uit de naoorlogse Belgische politieke geschiedenis aangesneden. Toen bij de opmaak van de kandidatenlijsten van de BSP-federatie in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde in maart 1968 de Vlaamsgezinde kandidaten geen verkiesbare plaats meer werd gegund, besloot een aantal van hen met een eigen Vlaamse socialistische lijst naar de kiezer te stappen, los van de officiële BSP-lijst. Het avontuur wekte enthousiasme en geestdrift bij progressieve Vlamingen, maar kwam bij Franstalige partijgenoten aan als een slag vanuit de minst verwachte hoek. Niet alleen gold de BSP als de meest strak georganiseerde politieke partij; sinds de bevrijding was het ook betrekkelijk rustig gebleven langs de kant van de Vlaamse socialisten. De unitaire krachten die na de Tweede Wereldoorlog de overhand hadden verkregen, zagen iedere Vlaamsbewuste reflex immers als een bedreiging voor de partijeenheid. De afgescheurde Vlaamse lijst werd door de BSP-partijtop weliswaar erkend, maar toch werd alles in het werk gesteld om de rangen in Brussel terug te doen sluiten en vooral om een gemeenschappelijk opkomen met de Franstalige kameraden bij de volgende verkiezingen tot stand te brengen. De rest van de zuil reageerde alsof het om een dissidentie ging en steunde bijna exclusief de tweetalige Brusselse BSP-federatie. Binnen de socialistische beweging was de interne cohesie steeds hecht geweest, maar het vroegere groepsgevoel moest nu plaatsmaken voor nieuwe loyauiteiten als antwoord op de communautaire radicalisering en op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen. Tot aan de nationale breuk in 1978 bleven de Rode Leeuwen fungeren als het Vlaams geweten van de socialistische partij, tot de communautarisering niet meer kon worden afgewend

Affiche van de Rode Leeuwen voor de wetgevende verkiezingen van 1968

en de partij zelf uiteenviel in een Vlaamse en Franstalige formatie. De periode tussen de Brusselse breuk en die op nationaal vlak was relatief lang, wat zowel wijst op het stugge vasthouden van de socialistische partij aan de unitaire instelling als op de helende kracht van de Brusselse opdeling voor de bestending van de nationale partijeenheden.

Rood en Leeuw

De afscheuring van de Vlaamse socialisten in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde ging van start als de Rode Leeuwen, een naam die tot de verbeelding sprak en tevens een gericht antwoord inhield op diverse politieke vraagstukken van het moment. Rood en Leeuw, socialistisch en Vlaams en wel in die volgorde, maar toch als een onlosmakelijk geheel beschouwd, omdat net meer socialisme en democratie door de gangmakers werd gezien als remedie tegen de verburgerlijking binnen een door Franstaligen gedomineerde Brusselse federatie die de representatie van Vlamingen op de helling had gezet. Het nalopen van het radicaal-Franstalige Front des Francophones (FDF) als reactie op de tanende verkiezingsresultaten werd door de Vlamingen gezien als een opgeven van de solidariteitsgedachte over de taalgrenzen heen, terwijl de Brusselse BSP-top de actie van de Rode Leeuwen als een daad van verdeling beschouwde. De tweetalige BSP-federatie bleef met artikel 1 van de partijstatuten schermen, waarin stond dat er binnen de partij geen onderscheid naar taal kon worden gemaakt, om de erkenning van een Vlaamse parallelle structuur tegen te houden.

Voor een deel van de Vlaams-conservatieve rechterzijde hield de naamgeving alleen al een haast onmogelijke combinatie in en daar was de naoorlogse Vlaamse socialistische beweging zelf mee verantwoordelijk voor. De rechtmatigheid van de Vlaamse eisen werd niet ontkend, maar de emotionaliteit die met Vlaams en Vlaanderen gepaard ging, te wijten aan de associatie met ontsporingen van voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, maakte dat de Vlaamse bezieling bij de linkerzijde uiterst ambivalent bleef en Vlaams-socialistische initiatieven eerder zeldzaam. Een aantal onderzoekers belichtte intussen de rol van Vlaamse socialisten in bepaalde fases van het Vlaams ontvoogdingsproces, waardoor de mythes rond de door een deel van de Vlaamsgezinde rechterzijde - tot op heden - veronderstelde contradictio in terminis, op zijn minst voor de periode voor de Tweede Wereldoorlog, konden worden bijgestuurd. Het globale beeld van de naoorlogse Vlaamse socialistische generatie die zich afzijdig hield van de Vlaamse kwestie bleef echter standhouden. Voor de zogenaamde Zandhovengeneratie lag het omspringen met de Vlaamse identiteit en symbolen inderdaad bijzonder delicaat en bood het vasthouden aan de unitaire staatsvorm en aan een overeenstemmende partijstructuur de mogelijkheid om een pijnlijk hoofdstuk uit haar recente verleden uit de weg te gaan. Daarmee raakte echter ook meteen een reëel stuk van haar eigen geschiedenis vergeten en verborgen.⁽¹⁾

De factor Brussel-Halle-Vilvoorde

Zowel door de traditionele Vlaamse beweging als binnen de socialistische beweging werden flamingante socialisten dus als marginaal beschouwd. Binnen de Brusselse Federatie kwam daar bovendien een extra ruimtelijke dimensie bij. Het contrast tussen de verstedelijkte gemeenten van de agglomeratie waar overwegend Frans werd gesproken aan de ene kant en de grotendeels landelijke randgemeenten met een Nederlandstalige bevolking aan de andere kant, genereerde meerdere spanningen binnen de federale partijstructuren. Taal tegenstellingen werden er versterkt door de antithese stad-rand, waarvan een groot gedeelte platteland, door de hoofdstedelijke centrumfunctie versus de omliggende gemeenten en door daarmee gepaard gaande sociaal-economische ongelijkheden, politieke en culturele contrasten, verstedelijkingsprocessen, stadsvlucht en verfransing. In de Brusselse gemeenten had het socialisme al in de 19e eeuw zijn intrede gedaan en was intussen een sterke socialistische machtsbasis uitgebouwd, terwijl in de kleinere gemeenten van het arrondissement de beweging amper was doorgedrongen. De stad Vilvoorde vormde een van de uitzonderingen en het was ook vooral vanuit die partijafdeling dat Vlaamse socialisten nog in de federale bestuursorganen vertegenwoordigd geraakten. Maar het was ook vooral in deze afdeling dat de frustraties toenamen wegens het systematisch negeren van het Vlaamse element door de Brusselse partijtop. De Brusselse gemeenten leverden ongeveer 70 % van de BSP-leden in het arrondissement, maar domineerden zowel de leiding als de inhoudelijke koers volledig. De hybride samenstelling van het kiesarrondissement maakte, met andere woorden, dat inertie hier geen optie was.

De Rode Leeuwen als onderdeel van het communautariseringsproces

Politologen en sociologen hebben sinds de Tweede Wereldoorlog heel wat aandacht besteed aan partijverandering, waarbij verklaringen voornamelijk werden gezocht in maatschappelijke veranderingsprocessen en de reacties van de partijorganisatie en de zuil daarop. De invloed van de gemeenten van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde op de scheidingsprocessen van de Belgische politieke partijen wordt als aanzienlijk ervaren, enerzijds als onderdeel van het conflict en anderzijds als het terrein waarop de belangrijkste confrontaties plaatsvonden. De communautaire breuklijn zorgde voor zware druk op de partijstructuren van de drie grote politieke families vanaf het eind van de jaren 1960 en resulteerde in allerhande pacificatiepogingen als commissies, pacten, vleugelvorming en dubbel voorzitterschap tot uiteindelijk tussen 1968 en 1978 de unitaire partijvorm door de gebeurtenissen achterhaald bleek en de basis werd gelegd van de huidige gefederaliseerde partijen. De chronologie van dit communautariseringsproces was voor de drie politieke families verschillend; de partijen reageerden elk op een eigen manier op de communautaire uitdagingen, naargelang de algemene machtsverhoudingen en naargelang hun eigen

geschiedenis en organisatie. De timing van de Brusselse partijfederaties stond bovendien haaks op die van de nationale splitsingen - voor geen van de drie partijen werd de Brusselse breuk op hetzelfde moment doorgevoerd als de nationale.

In het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde gebeurde de boedelscheiding het vroegst binnen de socialistische federatie. Hoe dit uiteengaan verliep in de diverse partijgeledingen; de reacties van en de relaties met de partijtop, met de Franstalige partijgenoten en met de zuilorganisaties; de band met de Vlaamse verenigingen en drukkingsgroepen; de relatie tot de andere Vlaamse politieke formaties en het zoeken naar verklaringen voor het verdwijnen van deze eenheidsstructuren, vormden hier de voornaamste onderzoeksvragen. De Rode Leeuwen werden dus zowel benaderd als een geografisch afgebakende groep binnen de socialistische partij als als geïntegreerd onderdeel van de Vlaamse beweging(en). Het aandeel van de Rode Leeuwen, in en als resultante van het proces van politisering van de Vlaamse beweging, is immers aanzienlijk. Zij leverden als eersten een concreet organisatorisch antwoord op de heterogene samenstelling van het kiesarrondissement door een federalistisch partijmodel voor te stellen, waarin twee partijfederaties evenwaardig naast elkaar opereren. Samen met de Vlamingen uit de andere politieke partijen en hun Franstalige ideologische partners begeleidden zij vervolgens het Belgische politieke bestel naar het huidige gefederaliseerde systeem. Dit verhaal ondersteunt de hypothese dat het wegvallen van de partijen als unitaire overlegstructuren door de communautarisering van het partijlandschap mee de federalisering van het land in de hand heeft gewerkt. Er is met andere woorden sprake van een permanente wederzijdse stuwning. De reorganisatie van het Belgische partijwezen vormde een onderdeel van de pacificatie van de communautaire crisis en regenereerde zelf mee nieuwe processen in de richting van een federale staatsvorm.

Andere verklaringen voor de breuk

Het zoeken naar verklaringen voor het feit dat de Vlaamse socialistische partijen daar en toen kozen voor de rol van gangmakers in plaats van getuigen van de Vlaamse actie, veronderstelde een analyse van het scheidingsproces, een delicaat gebeuren met een belangrijke intermenselijke dimensie. De rol van de kopstukken Hendrik Fayat, Frans Gelders en Piet Vermeylen en vooral de complementariteit van deze drie verschillende persoonlijkheden vielen daarbij op. Het succesverhaal, zoals dat uit jubileumuitgaven naar voren komt, had duidelijk ook een keerzijde. Er ging een breuk mee gepaard - een moeilijk loskomen van een moederfederatie en van de leden daarvan, partijgenoten, collega's en vrienden - iedereen werd verplicht om keuzes te maken en een positie in te nemen en dat ging met zoveel emoties gepaard, dat het meer dan dertig jaar later nog steeds mensen tot tranen toe kon bewegen.

De gewijzigde machtsverhoudingen tussen Vlaanderen en Wallonië en het toenemende belang van de derde factor Brussel deden zich ook binnen de partijen voelen. Sinds de

Twee kopstukken van de Rode Leeuwen: Piet Vermeylen (l.) en Hendrik Fayat (r.), 1968

parlementsverkiezingen van 1965 was het stemmenaandeel van de Vlaamse socialistische federaties groter dan dat van de Waalse. De BSP-federatie Brussel-Halle-Vilvoorde werd op datzelfde ogenblik geconfronteerd met rondt dramatische kiesuitslagen, die haar wezen zelf in vraag stelden. Om het tij te doen keren, verstrakten de Franstalig-Brusselse socialistische partijen hun houding tegenover de communautaire en vooral Brusselse kwesties, waardoor de Nederlandstaligen in de federatie nog minder dan tevoren aan bod kwamen. Deze achterstelling werd in de Vlaamse gemeentelijke BSP-afdelingen rond Brussel als problematisch ervaren, niet in het minst omdat daar via de bestaande partijfederatie geen afdoende en geloofwaardige reactie op de stemmenverschuiving naar de Volksunie kon worden geboden. In de Brusselse agglomeratie stonden de Vlaamsgezinde socialistische partijen al langer geïsoleerd en door de toegenomen commotie in de rand, ontstond een convergentie van belangen. Dat was onder meer tot uiting gekomen op het Congres van de Vlaamse Socialistische Federaties in Klemmerkerke in oktober 1967, waar ook aan Vlaamse zijde radicalere communautaire standpunten werden ingenomen en eerder dat jaar door het ontslag van Frans Gelders, socialistisch burgemeester van Vilvoorde na een door de

Franstalige Brusselaars afgedwongen stellingname in de federale BSP-raad over de 'liberté du père de famille'.

Bij de Vlaamsgezinde socialisten in de Brusselse federatie ontspoon zich een organisatorisch dilemma tussen het behoud van de bestaande situatie met het gevaar nog verder gemarginaliseerd te geraken enerzijds en het afdwingen van de erkenning van de taalbelangen van de Vlamingen en een vorm van Vlaamse machtsparticipatie binnen de federale structuren anderzijds. Volgens de Franstalig-Brusselse BSP leverde dat laatste absoluut geen meerwaarde op; het impliceerde immers dat het al schaarser wordende aantal zetels nog moest verdeeld worden volgens een taalsleutel en dat werd in strijd geacht met het democratiebeginsel en met de partijstatuten die geen onderscheid naar taal toestonden. Afstemmen op een radicaal-Franstalige koers, zeg maar de FDF-lijn, werd beschouwd als de beste kans op stemmenwinst. De Brusselse gemeentelijke overheden, op zich en georganiseerd in de Conferentie van Burgemeesters, speelden een actieve rol in de belangenverdediging van de Franstalig-Brusselse beweging. De socialistische burgemeesters uit de zogenaamde rode bolwerkgemeenten lieten zich daarbij niet onbetuigd, zoals uit de totstandkoming van het *Manifest der 29* bleek. De Vlaamse beweging legde op datzelfde moment de klemtoon in haar eisenpakket op de problemen in de Brusselse gemeenten, die als de motors van de verfransing werden beschouwd. Intussen groeide aan Nederlandstalige zijde een consensus over een minimumprogramma, waarbij de beperking van de 19 gemeenten, de pariteit in een nieuw Brussels supragemeentelijk orgaan en de situatie van het Nederlandstalig onderwijs prioritair werden geacht. Dat gegeven, in combinatie met de accentverlegging van de politieke actoren van de taalwetgeving naar de staatshervorming, plaatste vraagtekens bij de unitaire partijvorm. De klassieke pacificatiemechanismen bleken van dan af steeds moeilijker in staat om de communautaire breuklijnen te remediëren.

De rol van de verkiezingen als herverdelers van de politieke posities en machtsverhoudingen was cruciaal in het scheidingsproces. De communautaire spanningen binnen de partijen kwamen openlijk tot uiting in de polls. Het was dan ook de lijstsamenstelling die de directe aanleiding betekende voor de breuk binnen de Brusselse socialistische federatie. De representatie van de meest vooraanstaande Vlaamse socialisten van het kiesarrondissement was in het gedrang gekomen en met ruggensteun van de achterban en vanuit andere Vlaamse partijfederaties, werd overgegaan tot het indienen van de eigen BSP-lijst. Tussen de Vlaamse socialisten van Lijst 11 en de tweetalige BSP hing vanaf de historische beslissing in Vilvoorde een sfeer van wederzijds onbegrip en wantrouwen. De gebruikelijke kameraadschappelijke omgang met de anderstalige partijgenoten en met de partijgenoten die een andere keuze hadden gemaakt, onttaarde in wederzijdse vervreemding en een op zichzelf gerichte dynamiek. De nakende gemeenteraadsverkiezingen van

---

En de derde grote persoonlijkheid: Frans Gelders

1970, waarbij de overname van de lokale machtsposities door het FDF werd gevreesd, zorgden wel voor intensieve verzoeningspogingen door de partijtop, maar de electorale profileringsdrang maakte op dat moment elke toenadering onmogelijk.

Een eigen Vlaamse BSP-lijst voor de parlementsverkiezingen van maart 1968 en de daaropvolgende uitbouw van een eigen Vlaamse BSP-federatie, werden door de Franstalig-Brusselse socialisten en door de zuilorganisaties als bijzonder negatief gepercipieerd. De BSP-top erkende de Vlaamse lijst en nadien ook de afzonderlijke Vlaamse federale structuur, maar bleef bemiddelingspogingen ondernemen om de eenheid in de socialistische rangen in het Brussels te herstellen. Enkele maanden voor de nationale splitsing omschreef covoorzitter Jos Van Eynde de Brusselse breuk nog hoopvol als een louter *“organisatorische distanciëring (sic)”*, [...] *“niet van grote betekenis en beslist niet gevaarlijk”*.⁽²⁾ De nevenorganisaties van hun kant meden de Rode Leeuwen als scheurmakers. Tot na de splitsing van de nationale BSP bleven deze machtige dienstverlenende structuren in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde exclusief in handen van de Brusselse BSP-federatie en dat had lang grote gevolgen voor de dagelijkse partijwerking van de jonge Vlaamse BSP-partijfederatie. Vooral de Rode Leeuwen van de 19 Brusselse gemeenten werden daardoor afgesloten van een deel van hun potentiële achterban. Door deze onvrijwillige afstand van de zuil, sneuvelden een aantal elementen van de traditionele politieke cultuur en daarvan maakten de Rode Leeuwen gebruik om in te spelen op eisen van de tijd. Bij jongeren en intellectuelen werkten het discours en de durf van de Rode Leeuwen om uit te pakken met een nieuw Vlaams, jong en ook vrouwelijk imago van het socialisme aanstekelijk.

Inhoudelijke vernieuwingen

Met Vlaams en Vlaanderen was tot dan toe door de naoorlogse socialistische partij, zoals gezegd, steeds met veel schroom omgesprongen. Een van de verklaringen voor het grotere Vlaams bewustzijn bij de Nederlandstalig-Brusselse socialisten ligt, behalve in de dagdagelijkse confrontaties in Brussel, in de sociaal-economische samenstelling van het plaatselijke electoraat. De rekrutering van de Vlaamse beweging gebeurde vooral in milieus van intellectuelen en midden- en lagere kaders, terwijl net deze zogenaamde witte boorden in de socialistische achterban traditioneel ondervertegenwoordigd waren. Deze situatie was echter anders in de Brusselse context, mede door de concentratie van administraties en dienstverlening in en rond de hoofdstad. In de Brusselse agglomeratie bestond al vóór de Tweede Wereldoorlog een niet-partijpolitic georganiseerd netwerk van Vlaams-Brusselse progressieven, vaak ontstaan aan de ULB, die bijeenkwamen in intellectuele salons en culturele kringen. Na de oorlog werden deze Vlaams-Brusselse contacten langs de linkerkant aangezwengeld door de oprichting van het August Ver-

meylenfonds en vooral de Vermeylenkring. De cultureel-ideologische factor die vaak als ontbrekende schakel tussen de socialistische en de Vlaamse beweging wordt aangewezen, was bij de Vlaams-Brusselse socialisten dus wel aanwezig.

De Schoolstrijd had in de Brusselse agglomeratie door de specifieke situatie van het Brusselse Nederlandstalig gemeenschapsonderwijs, dat als het ware een dubbele achterstelling kende, tegelijk een Vlaams socialisatieproces in gang gezet. De vergelijking van het ledenbestand van de Vlaamse BSP met de samenstelling van de Vriendenkringen van de gemeenschapsscholen in de 19 gemeenten toonde een onderlinge verstrengeling aan.

Het scheidingsproces viel volop in de periode van de nieuwe sociale bewegingen en onder meer de directe aanleiding voor de opdeling, wees op de gevoeligheid voor de nieuwe politieke breuklijnen. Vanuit de rand kwam de vraag naar meer interne democratie en naar waarborgen voor de vertegenwoordiging van de Brusselse Vlamingen bij de lijstensamenstelling en in de partijstructuren. De kwestie van garanties voor de Vlaamse minderheid was overigens op datzelfde moment ook buiten de partijgrenzen aan de orde in besprekingen over de vorming van de nieuwe Brusselse agglomeratieraad. Dit spanningsveld kwam dus naar aanleiding van de communautaire kwestie en onder invloed van de nieuwe waarden in de samenleving extra onder druk te staan. De Vlaamse BSP onderscheidde zich ook in genderopzicht. Er was, en dan vooral opnieuw in het kanton Brussel, meer dan gemiddeld plaats voor vrouwen op de lijsten met als gevolg dat er meer aandacht ging naar zogenaamde vrouwenzaken als kinderopvang, meer bepaald naar de Nederlandstalige kinderopvang in Brussel.

De vernieuwende impulsen kwamen duidelijk vanuit de Brusselse agglomeratie, wat in het wordingsproces leidde tot een aantal spanningen met de Vlaamse socialisten uit de rand. Daar was men minder vatbaar voor inhoudelijke koerswijzigingen en werd de bestaande lokale werking in de meeste gevallen gewoon voortgezet door dezelfde mensen als voorheen maar dan nu onder de Vlaamse BSP-vlag.

De tegenstelling stad-rand bleef met andere woorden ook in de nieuwe federatie aanwezig, wat tot gevolg had dat de Vlaams-Brusselse socialisten een strijd op meerdere fronten tegelijk moesten blijven leveren. Het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde bleef dus ook in de nieuwe partijstructuren ‘moeilijk’.

(1) W. DE BROCK, *Pamflet over een verborgen verleden: links en de Vlaamse beweging (1780-1914)*, Gent: Mase-reelfonds, 1984; M. VAN GINDERACHTER, *Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgisch socialisme voor WO I*, Tiel/Gent: Lannoo/Amsab-ISG, 2005.

(2) Interview Jos Van Eynde. In: *De Demokraat*, 01/05/1978.